

Proponowana przez nas koncepcja kształcenia na rzecz obywatelstwa europejskiego

Obywatelstwo w Europie

Niniejszy pakiet szkoleniowy podpowiada, w jaki sposób przekształcić omówione tu koncepcje w praktyczne działanie¹⁰. Rozdział ten koncentruje się przede wszystkim na etosie i metodach praktycznych zgodnych z opracowanym przez nas schematem pojęciowym. O ile technik można się stosunkowo łatwo nauczyć, trudność polega na ich zastosowaniu, ponieważ wymaga to doświadczenia, zastanowienia i umiejętności (Merry i Titley, 1999).

W niniejszym pakiecie przedstawiamy schemat edukacyjny, u którego podstaw leży nasza wizja obywatelstwa, jego historia i bieżące wyzwania, opracowany przez nas schemat pojęciowy i przedstawiona przez nas analiza edukacji obywatelskiej. Schemat ten nie jest i nie pretenduje do miana zamkniętego modelu. Jest on otwartą próbą zebrania najważniejszych

- ogólnych założeń,
- kluczowych kompetencji
- i wiedzy

niezbędnych obywatelom Europy do funkcjonowania w społeczeństwie. Oferowany schemat edukacyjny powinien być rozwijany i uzupełniany o kolejne szczegóły przez użytkowników niniejszego pakietu szkoleniowego, czyli was, ponieważ to wy realizujecie programy edukacyjne i przeprowadzacie zajęcia dotyczące edukacji obywatelskiej w całej Europie. My dostarczamy jedynie wytycznych, które mają pomóc wam w pracy.

Pragniemy zwrócić twoją uwagę na kilka kwestii. Pierwsza z nich dotyczy kontekstu kształcenia. Chociaż większa część treści pakietu powinna okazać się użyteczną zarówno w edukacji formalnej jak i nieformalnej, warto zauważyć, że niniejsza pozycja jest skierowana przede wszystkim do sektora nieformalnego, a konkretnie do osób zajmujących się kształceniem pozaszkolnym młodzieży. Mamy jednak nadzieję, że zainspiruje on i będzie miał wartość praktyczną także dla osób zajmujących się edukacją formalną czy szkolną.

Po drugie prosimy pamiętać, że wszelka efektywna praca musi uwzględniać dynamikę i zmienny charakter *pojęcia* obywatelstwa europejskiego. Oznacza to dopuszczenie potencjalnych innowacji w strukturze pojęcia i praktycznym jego aspekcie – stąd ogólny charakter naszych wytycznych. Opieramy się pokusie stworzenia sztywnego modelu.

W dalszej części podpowiadamy, jak przekształcić dobre pomysły w praktyczne działania.

Praktyczne aspekty edukacji na rzecz obywatelstwa europejskiego

Wiemy już, że realizacja projektu lub programu powinna obejmować *planowanie (definicję), implementację i ewaluację (ocenę)* (więcej informacji na ten temat znajdziesz w pakiecie szkoleniowym „Zarządzanie projektem”). Poświęcimy nieco miejsca każdemu z tych zagadnień, nie chcemy jednak prezentować ich jako odrębnych, następujących po sobie etapów. Jak przekonasz się dalej, *elastyczna praktyka*, którą promujemy, zachęca do ciągłej ewaluacji i planowania (definicji), co umożliwi dostosowanie się do poszczególnych jednostek, kontekstów i pojawiających się nowych sytuacji. Dlatego nasza analiza tych trzech elementów osadzona jest w kontekście podejścia zintegrowanego.

Podejście to opowiada się za inteligentną i wrażliwą formą kształcenia, która uznaje potrzebę ciągłej ewaluacji i weryfikacji planowania oraz działania.

¹⁰ W rozdziale tym wykorzystano niepublikowaną pracę doktorską Straker A. (2001) Pushing at the Limits: Reconstructing Cross-Cultural Exchange In Education, napisaną na University of Newcastle upon Tyne, Wielka Brytania..

Historia Europy i obywatelstwa

Współczesne koncepcje obywatelstwa

Możliwy rozwój wydarzeń

Nasz schemat pojęciowy

Współczesne koncepcje kształcenia na rzecz obywatelstwa europejskiego

Proponowana przez nas koncepcja kształcenia na rzecz obywatelstwa europejskiego

Scenariusze obywatelstwa – przykłady projektów

**Historia Europy
i obywatelstwa**

**Współczesne
konceptje
obywatelstwa**

**Możliwy rozwój
wydarzeń**

**Nasz schemat
pojęciowy**

**Współczesne
konceptje
kształcenia na
rzecz obywatelstwa
europejskiego**

**Proponowana
przez nas koncepcja
kształcenia na
rzecz obywatelstwa
europejskiego**

**Scenariusze
obywatelstwa
– przykłady
projektów**

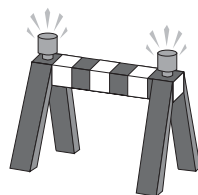
Tworzenie inteligentnej i elastycznej praktyki

Jak już zdążyłeś się zorientować niniejszy pakiet szkoleniowy nie oferuje łatwych rozwiązań, gotowych recept, ani nie jest podręcznikiem obywatelstwa europejskiego. Nie to jest naszym celem. Szanujemy twoją inteligencję jako praktyka i twoją umiejętność wykorzystania własnych zdolności oraz doświadczenia w sposób pasujący do okoliczności, w których się znajdujesz. Nasze stanowisko dobrze oddają słowa brytyjskiego autora książek kucharskich Nigela Slatera. We wstępie do swojej książki kucharskiej, która nie zawiera sztywnych przepisów pisze on:

Pragnę zachęcić was do wczucia się w klimat przepisów, które znajdują się w dalszej części książki, a następnie do modyfikowania ich w zależności od tego, jakie składniki macie do swojej dyspozycji i jakie odczucia wam towarzyszą; abyście zrozumieli, że nasze składniki i nasz apetyt to zmienne, które nie powinny i nie mogą podlegać zbiorowi reguł ustalonych raz na zawsze. Chcę, abyście złamali zasady. Pragnę, abyście słuchali własnego smaku. (2000, str. 50)

Ale to nie oznacza, że nikt z nas nie może się niczego nowego nauczyć! Uważamy, że:

- wszyscy możemy się uczyć z doświadczeń innych;
- dyskusje i rozważania na wyższym poziomie abstrakcji mogą nas zainspirować do myślenia i zmieniania sposobu działania.

Zaopatrz niewielką grupę osób w kilka produktów spożywczych i poproś ich o przyrządzenie posiłku dla wyznaczonej grupy docelowej. Wyjaśnij znaczenie metafory (po jedzeniu!), odnosząc ją do tego, w jaki sposób należy uczyć się planowania zajęć lub procesu edukacyjnego.

Krótko mówiąc, ty, jako osoba prowadząca kształcenie na rzecz obywatelstwa europejskiego, otrzymasz wskazówki, które elementy mogłyby stworzyć udaną kombinację, jakie narzędzia mogłyby pomóc w pracy nad osiągnięciem pożądanego rezultatu, a jakie mogłyby prowadzić do katastrofy. Ale równie ważne jest, abyś na każdym etapie pracy korzystał ze swojej inteligencji, umiejętności i osobowości, oraz dostrzegał, że każda sytuacja jest inna. Nic nie zastąpi przecież wrażliwego i inteligentnego praktyka.

Chociaż racjonalizm, zrozumienie i poczucie kierunku wydają się być warunkami koniecznymi do osiągnięcia sukcesu, to pozytywny rezultat zależy również od tego, co nie daje się łatwo zmierzyć – instynktu, smaku, wycucia.

Uważam, że przepis powinien być traktowany jak żywa istota, coś co jest w stanie oddychać, zmieniać swój charakter, aby dopasować się do naszych składników, naszego nastroju i naszych pragnień. (ibid.)

Brak szczegółowego przepisu nie powinien być postrzegany jako problem, lecz jako istota właściwej praktyki edukacyjnej. Nie powinniśmy dać się zwieść łatwości podążania przetartymi szlakami, ponieważ taki sposób działania może zniszczyć kreatywność i inspirację, a zaangażowaniu odebrać jego osobisty charakter. Zamiast tego zalecamy bardzo osobiste podejście, wykorzystujące umiejętności i cechy prowadzącego oraz uwzględniające konkretny kontekst roboczy. Przez kontekst rozumiemy coś bardziej szczególnego i złożonego niż uproszczone definicje kulturowe.

Oczywiście bardzo ważne jest, aby rozpoznać szeroki kontekst społeczny i dostosować do niego własne zachowanie i prowadzone zajęcia. Jednakże uważamy, że równie ważne jest zastanowienie się nad szczegółami mikrokontekstu. W praktyce oznacza to nie tylko uwzględnienie, w jakim kraju jest realizowany projekt, czy jakiego wyznania są

uczestnicy, ale również takich detali, jak osobiste umiejętności i cechy charakterystyczne osób w grupie. A zatem to, jak ktoś zareagował na jakąś sytuację. Zalecamy też ciągłą weryfikację powyższych czynników i zastosowanie najlepszej techniki w danym kontekście, w danym czasie i w związku z realizacją danego celu. Ponadto, nie zapominajmy, że wiele zależy od umiejętności, talentu, smaku i osobowości osoby, która koordynuje projekt.

Czy pracujesz już w ten sposób? Jeśli nie, jak myślisz, jakie wyzwania wynikają z takiej strategii i w jaki sposób mógłbyś ją wypróbować?

Ewaluacja, realizacja i planowanie (definicja) projektu

Jak już sugerowaliśmy, trudno jest wyraźnie rozróżnić ewaluację i praktykę edukacyjną, ponieważ *elastyczna praktyka pracy sama w sobie jest procesem ewaluacyjnym*. Dzieje się tak zarówno dzięki refleksji, która stale towarzyszy działaniom i powoduje ciągłe dostosowywanie i modyfikację oraz bardziej świadomej retrospektywnej analizie działania (Leitch i Day, 2000). Dlatego też ewaluacji nie należy jedynie uważać za irytujący dodatek do projektu konieczny, by zadowolić sponsorów. Uważamy, że jest ona bardzo ważnym procesem, który powinien stale towarzyszyć każdemu projektowi lub programowi od pomysłu do wykonania. Z tego powodu ewaluację omawiamy na początku naszej dyskusji dotyczącej implementacji.

Ewaluacja: Co? Jak? Dlaczego?

Ewaluację (czyli ocenę) można uznać za najbardziej złożony i najtrudniejszy aspekt każdego programu. Aby jej jakość była wysoka, musi być ona wdrażana z taką zręcznością i wrażliwością jak sam program. Musi też uwzględniać konwencje badania społecznego (np. zachowywanie tajemnicy, jeśli to konieczne, pozostawianie ludziom wyboru co do udziału, stosowanie technik minimalizacji uprzedzeń) oraz cele prowadzących, uczestników i sponsorów projektu. Ponadto, jeśli proces ewaluacji ma dobrze przysłużyć się wyznaczonym celom ocenianego projektu, musi je aktywnie wspierać.

Ewaluację można postrzegać na trzech poziomach: *wynik, wpływ i proces* (Departament Edukacji Stanów Zjednoczonych, 2000). Ocena wyniku obejmuje natychmiastowe, bezpośrednie efekty programu w odniesieniu do jego uczestników. Z kolei ocena wpływu dotyczy długofalowych efektów programu oraz jego nieprzewidzianych rezultatów. Wreszcie, ewaluacja procesu koncentruje się na technikach i ich wdrożeniu. Naszym zdaniem ewaluacja projektu powinna w równym stopniu uwzględniać te trzy elementy.

Na co położyłeś największy nacisk, przeprowadzając własną ewaluację, na wynik, wpływ czy proces?
Jak mógłbyś lepiej zrównoważyć wszystkie trzy elementy?

Być może z powodu presji, jakiej poddawani są organizatorzy projektu, którzy muszą udowodnić wartość swojej pracy organom zewnętrznym (szczególnie tym, od których starają się pozyskać fundusze), istnieje tendencja do poświęcania nieproporcjonalnie dużej uwagi ewaluacji wyniku. Takie podejście doradca na przykład Woolf (1999), twierdząc, że ewaluacja jest efektywna tylko wówczas, gdy dla projektu ustalone zostaną cele SMART. Cele SMART to cele, które są konkretne (specific), mierzalne (measurable), osiągalne (achievable), realistyczne (realistic) i ujęte w kategoriach czasowych (achievable within a timescale).

Podejście to może wydawać się bardzo atrakcyjne dzięki swojej elegancji i prostocie. Ewaluacja według celów SMART jest rzeczywiście stosowana i ceniona. Jednakże uważamy, że proces oceny skoncentrowany wyłącznie na wymiernych celach nie zawsze uwzględnia bogactwo rezultatów i długotrwały efekt edukacji na rzecz obywatelstwa europejskiego. Każdy projekt z tego zakresu będzie powodował inne skutki, a jego powodzenie uzależnione jest od różnych procesów.

Historia Europy i obywatelstwa

Współczesne koncepcje obywatelstwa

Możliwy rozwój wydarzeń

Nasz schemat pojęciowy

Współczesne koncepcje kształcenia na rzecz obywatelstwa europejskiego

Proponowana przez nas koncepcja kształcenia na rzecz obywatelstwa europejskiego

Scenariusze obywatelstwa – przykłady projektów

**Historia Europy
i obywatelstwa**

**Współczesne
konceptje
obywatelstwa**

**Możliwy rozwój
wydarzeń**

**Nasz schemat
pojęciowy**

**Współczesne
konceptje
kształcenia na
rzecz obywatelstwa
europejskiego**

**Proponowana
przez nas koncepcja
kształcenia na
rzecz obywatelstwa
europejskiego**

**Scenariusze
obywatelstwa
– przykłady
projektów**

Ponadto w czasie realizacji projektu mogą pojawić się skutki nieprzewidziane, a na pewno nieprzewidziane procesy. Fakt, że pewnych rezultatów nie da się łatwo ocenić i na pewno nie da się przestawić ich za pomocą wartości liczbowych, nie powinien umniejszać ich znaczenia. Uważamy za konieczne, aby cele edukacyjne nie zostały zredukowane do celów mierzalnych tylko dlatego, aby można było udowodnić, że zostały osiągnięte. Dlatego też jest mało prawdopodobne, aby ewaluacja oparta na przewidzianych z góry wynikach w pełni oddała charakter jakiegokolwiek projektu.

„Czy cele SMART rzeczywiście są właściwe?”

Proponujemy, aby ewaluacja, jako element praktyki, była elastycznym procesem, realizowanym w sposób odpowiedni dla danego projektu i przeprowadzanym zgodnie z umiejętnościami, wyczuciem i rozumieniem prowadzącego. Proces ewaluacji musi również opierać się na zasadach etycznych i powinien odzwierciedlać jej cele. Prawdopodobnie ważniejsze niż to, aby ewaluacja odnosiła się do rezultatów natychmiastowych i długoterminowych jest, aby ciągłe procesy i rezultaty ewaluacji dostarczały informacji niezbędnych do elastycznego wprowadzania zmian w procesie edukacyjnym.

**„Ewaluacja powinna być elastycznym procesem,
realizowanym w sposób odpowiedni dla danego projektu
i przeprowadzanym zgodnie z umiejętnościami,
wyczuciem i rozumieniem prowadzącego.”**

Fakt, że nieprzewidziane wyniki mogą mieć duże znaczenie oraz że rezultaty są złożone i nie zawsze przewidywalne i mierzalne, nie zwalnia nas z konieczności wyznaczania celów i myślenia o tym, co chcemy osiągnąć, począwszy od najwcześniejszych etapów planowania. Ponadto, fakt, że realizacja procedur krok po kroku nie gwarantuje sukcesu, nie oznacza, że wybór właściwego podejścia nie jest konieczny. Bardzo ważne jest, abyś określił własne wartości i ideały lub, jak wolisz, etos lub filozofię własnego podejścia.

? i Wyobraź sobie, że twój projekt przyniósł rezultaty, których nie byłeś w stanie przewidzieć/nie przewidziałeś wcześniej. **? i**

Poniżej przedstawiamy czynniki, które, według nas, powinny zostać uwzględnione przez ciebie na każdym etapie realizacji projektu. Aby pomóc ci powiązać je z twoją własną pracą i praktyką, podajemy kilka konkretnych przykładów lub „scenariuszy obywatelstwa”, zawierających opis poszczególnych projektów oraz ukazujących, w jaki sposób ich organizatorzy zrealizowali w praktyce idee i aspiracje.

Planowanie i realizacja: Generowanie działania

Edukacja międzykulturowa nie jest zamkniętym programem, który można powtarzać bez ciągłych modyfikacji. Wręcz przeciwnie. Nie dość, że zakres możliwych działań międzykulturowych jest bardzo szeroki, to w dodatku wciąż musimy kwestionować zarówno przedmiot jak i rodzaj działania. Nie jest możliwe zdobycie magicznej formuły, która gwarantowałaby sukces. (Rada Europy, 2000).

Zanim przyjrzymy się zasadom i ideom, na których, naszym zdaniem, należy budować praktykę edukacyjną, przypomnamy raz jeszcze, dlaczego proponowane przez nas podejście uważamy za słuszne. Mamy nadzieję, że z naszą pomocą wytrwacie w postanowieniu rozwijania własnej strategii!

Istnieje kilka powodów, dla których, jak może się wydawać, pragniemy utrudnić ci pracę, odmawiając prostych rozwiązań – sadyzm nie jest jednym z nich! Przede wszystkim należy pamiętać, że wysoką jakość edukacji na rzecz

obywatelstwa europejskiego można osiągnąć na wiele różnych sposobów. Tego, co udało się dokonać jednemu prowadzącemu z daną grupą ludzi danego dnia, nigdy nie da się dokładnie powtórzyć. Sukces zależy nie tylko od spełnienia wszystkich uprzednio założonych kryteriów, dlatego też koncentrujemy się raczej na głębszych ideach leżących u podstaw koncepcji edukacji na rzecz obywatelstwa europejskiego, niż na podpowiadaniu, w jaki sposób prowadzić kształcenie.

Starając się wypracować (dość prosty) zestaw instrukcji prowadzenia warsztatu lub realizacji projektu, powinniśmy oprzeć się pokusie rozłożenia na czynniki pierwsze udanego projektu, a następnie powtórzenia w odpowiedniej kolejności jego elementów, co teoretycznie miałyby zapewnić nam sukces. Jak wspominaliśmy w rozdziale poświęconym historii, Arystoteles odkrył, że *całość to coś więcej niż suma jej części*, co dla nas oznacza, że powyższa procedura nie miałaby większego sensu. Na przykład fakt, że przedstawienie wystawione przez grupę międzynarodową jest odgrywane we wszystkich językach, którymi posługują się członkowie tej grupy, może wskazywać na integracyjny charakter przedsięwzięcia. Jednakże błędem byłoby twierdzić, że taki pomysł stanowi istotny aspekt praktyki integracyjnej w ogóle. Innymi słowy, wykorzystanie wszystkich języków nie powoduje automatycznie efektu integracji. Wiele zależy od sposobu prowadzenia działań i pobudek, dla których je prowadzimy.

W gruncie rzeczy, czynniki gwarantujące powodzenie jednego projektu, nie muszą gwarantować powodzenia innego projektu. Oczywiście nie twierdzimy, że twoje podejście do projektu i to, w jaki sposób go planujesz, nie ma znaczenia. Uważamy natomiast, podobnie, jak Pettigrew (1986), że działanie powinno być oparte na szerszej podstawie teoretycznej, która wykracza poza ustalenie listy kryteriów.

Jakimi przemyśleniami możesz podzielić się w odniesieniu do omówionego tutaj stanowiska?

Mając na uwadze powyższe wnioski i rozważania, przyjmujemy pewne ogólne założenia dotyczące edukacji na rzecz obywatelstwa europejskiego.

Ogólne założenia dotyczące edukacji na rzecz obywatelstwa europejskiego

Proces trwający całe życie

Ponieważ według naszej koncepcji obywatelstwo jest pojęciem dynamicznym, uważamy, że edukacja na jego rzecz powinna być nieprzerwanym, trwającym całe życie procesem uwzględniającym nowe wyzwania wynikające z ciągłej transformacji społeczeństw i jednostek.

Złożony i integralny charakter obywatelstwa, o którym wspominaliśmy wcześniej, oznacza, że samo przekazywanie wiedzy nie wystarcza dla efektywnego rozwoju obywatelstwa w nowoczesnych społeczeństwach europejskich.

W jaki sposób możesz wyposażyć ludzi w umiejętności niezbędne do trwającego całe życie uczenia się?

Różnorodna i starannie wybrana treść

Uczenie się obywatelstwa mogłoby obejmować na przykład szkolenie komputerowe – ponieważ znajomość obsługi komputera jest kluczową umiejętnością potrzebną młodym ludziom do skutecznego uczestnictwa w życiu gospodarczym i społecznym w warunkach rozwoju technicznego i globalizacji gospodarczej. Kształcenie takie mogłoby również obejmować szkolenie w zakresie komunikacji międzykulturowej, jako kluczowej kompetencji społecznej niezbędnej do życia w kulturowo, etnicznie i językowo zróżnicowanych społeczeństwach. W obu wypadkach uczenie się obywatelstwa (europejskiego) musi angażować słuchaczy na poziomie afektywnym, kognitywnym i pragmatycznym, co umożliwi im pełny rozwój jako jednostkom tak, aby mogli odgrywać w społeczeństwie aktywną rolę obywateli.

Historia Europy i obywatelstwa

Współczesne koncepcje obywatelstwa

Możliwy rozwój wydarzeń

Nasz schemat pojęciowy

Współczesne koncepcje kształcenia na rzecz obywatelstwa europejskiego

Proponowana przez nas koncepcja kształcenia na rzecz obywatelstwa europejskiego

Scenariusze obywatelstwa – przykłady projektów

Historia Europy i obywatelstwa

Współczesne koncepcje obywatelstwa

Możliwy rozwój wydarzeń

Nasz schemat pojęciowy

Współczesne koncepcje kształcenia na rzecz obywatelstwa europejskiego

Proponowana przez nas koncepcja kształcenia na rzecz obywatelstwa europejskiego

Scenariusze obywatelstwa – przykłady projektów

Wobec powyższego, program edukacji obywatelskiej mógłby obejmować wiele różnych tematów. Uczenie się nie musi dosłownie dotyczyć „tematu obywatelstwa”. Jak wspominaliśmy w czterowymiarowym modelu, obywatelstwo można rozwijać poprzez podnoszenie świadomości i przekazywanie wiedzy dotyczącej wielu kwestii, takich jak: prawa człowieka w Europie, umiejętność czytania i pisania, zdrowie, dziedzictwo kulturowe, historia, czy aspekty ekologiczne gospodarki światowej.

Wybierając treść programu w ramach edukacji nieformalnej, trzeba zawsze rozważyć wiele elementów. Po pierwsze, należałoby przeanalizować tematy, którymi zajmuje się edukacja formalna i inne instytucje edukacyjne i zaoferować kształcenie, które stanowiłoby uzupełnienie szkolenia oferowanego przez powyższe instytucje zarówno na poziomie treści, jak i strategii. Na przykład, w pewnych kontekstach społeczno-ekonomicznych szkolenie komputerowe jest w dużej mierze objęte formalnym systemem edukacji, a w innych nie.

Cele programu edukacyjnego i konkretne potrzeby słuchaczy są najważniejszymi kryteriami właściwego doboru treści. Edukacja na rzecz obywatelstwa powinna więc być samodzielnym przedmiotem o wyraźnym programie nauczania odpowiadającym celom programu i potrzebom słuchaczy.

? i Przypomnij sobie ostatnie zajęcia, jakie zorganizowałeś i pomyśl, w jaki sposób dobrałeś ich treść. Jak mógłbyś zrobić to lepiej? **? i**

Przekrojowy charakter

Gdy szkołom, instytucjom lub organizacjom edukacyjnym uda się stworzyć pewien program nauczania obywatelstwa, często myślą „Znaleźliśmy! Wreszcie! Tak właśnie powinna wyglądać edukacja obywatelska!”. Tymczasem wypadałoby raczej powiedzieć: „Uwzględniając czas i miejsce, nasze cele i potrzeby szkoleniowe, proponujemy model edukacji obywatelskiej obejmujący...”.

Przekrojowy charakter edukacji na rzecz obywatelstwa jest jedyną rozsądną odpowiedzią na różnorodność jednostek, grup i wspólnot, którą zaprezentowaliśmy między innymi w naszym schemacie pojęciowym „Poczucie przynależności”. Sprzyja to dynamice i umożliwia interakcję z innymi dziedzinami stanowiącymi priorytety edukacyjne, takimi jak uczenie się międzykulturowe, edukacja na rzecz praw człowieka czy uczestnictwo.

Jednocześnie, ten przekrojowy charakter nie może być jedynie fasadą. Ponieważ wówczas tematy mogłyby zostać potraktowane powierzchownie, a żaden z nich nie zostałby omówiony dokładniej. Oprócz wymienionego już znaczenia dobrze przemyślanego doboru treści, integralnym elementem celów edukacji w ramach programów poświęconych obywatelstwu europejskiemu powinna być promocja pewnych wyraźnie określonych kompetencji (opisanych poniżej).

? i W jaki sposób mógłbyś włączyć niektóre elementy edukacji na rzecz obywatelstwa europejskiego do wcześniej zaplanowanych przez siebie zajęć? **? i**

Orientacja na „uczenie się”

Trudno sobie wyobrazić, aby jakiegokolwiek „nauczanie” (przekazywanie wiedzy) mogło oddać złożony i integralny charakter obywatelstwa. Mogłoby być odpowiednie do przekazywania wiedzy o faktach, natomiast nie jest ono odpowiednie z punktu widzenia rozwijania postaw. Oprócz tego, poprzez nauczanie o obywatelstwie jednostki nabywałyby wiedzę teoretyczną, która prawdopodobnie nie byłaby połączona z otaczającą je rzeczywistością. A więc miałyby to niewielkie znaczenie dla ich integralnego rozwoju jako obywateli. Z punktu widzenia edukacji obywatelskiej kluczowe znaczenie ma „uczenie się” (proces aktywnego odkrywania nowej wiedzy oraz rozwoju postaw i kompetencji) poprzez doświadczenie, a nie „nauczanie”. Uczenie się obywatelstwa obejmuje rozwój wartości i postaw demokratycznych na poziomie afektywnym (uczuciowym). Oznacza ono również akwizycję wiedzy i kompetencji na poziomie kognitywnym. Oba te elementy najlepiej rozwija się poprzez praktykę i doświadczenie – na poziomie praktycznym.

Jak myślisz, dlaczego zadajemy wszystkie te pytania?

Uczący się jako aktywni uczestnicy

Aby edukacja obywatelska obejmowała przekazywanie wiedzy oraz rozwój postaw i umiejętności, niezbędne jest umieszczenie osób uczących się w centrum procesu kształcenia oraz metod i procesów szkoleniowych. Nie jest to pomysł nowy. W praktyce jednak, w większości kontekstów formalnych i w pewnych kontekstach nieformalnych ramy pedagogiczne dawały większe przywileje nauczaniu (i nauczycielom), niż uczeniu się (i uczącym się).

Uczniowie powinni stać się aktywnymi uczestnikami własnego procesu nabywania wiedzy – muszą więc wiedzieć, jak ów proces kształtować, rozwijając własną świadomość, przyjmując na siebie obowiązki oraz podejmując decyzje.

Znaczenie takiej strategii edukacyjnej dla obywatelstwa europejskiego jest oczywiste. Jeśli bowiem treść (jak być aktywną częścią społeczeństwa), stoi w sprzeczności ze sposobem uczenia się (jest to postawa pasywna a nie aktywna) cały proces staje się niejasny i niespójny.

Powyższe rozważania możemy spuentować następująco: Obywateli europejskich nie produkuje się poprzez informowanie, ideę obywatelstwa europejskiego można rozwijać jedynie poprzez doświadczenie, poprzez dawanie ludziom możliwości przeżycia doświadczeń, które umożliwiają im rekonstrukcję schematu własnych myśli i działań. A proces uczenia się, za pomocą którego można to osiągnąć, odbywa się zarówno na poziomie świadomym, jak i nieświadomym.

Czy sposób, w jaki szkolisz lub pracujesz z młodymi ludźmi odzwierciedla i uzupełnia temat, nad którym pracujesz?

Zintegrowana praktyka

Istnieje ugruntowane przekonanie, że proces uczenia się i etos danego kontekstu uczenia się, muszą uwzględniać promowane wartości (zob. na przykład Allport, 1954; Fogelman, 1996). Opowiadamy się za podejściem, które Albala-Bertrand (1997) nazywa *systematyczną całością*. W kontekście edukacji szkolnej na rzecz obywatelstwa, pisze on: Podejście to wymaga, aby wszelkie przedmioty programu nauczania, jak również styl nauczania i organizacja szkoły odzwierciedlały wartości obywatelstwa. Ta sama zasada może być stosowana szerzej.

Ważne jest, aby każdy element kształcenia był dostosowany do promowanych umiejętności i wartości. Na przykład sposób podejścia do pracy grupowej wpływa na charakter rezultatów uczenia się. Sam fakt pracy w grupie nie koniecznie oznacza współpracę (Kaye, 1995). Proces edukacyjny wydaje się być równie ważny, co cele. Ink (1999) uważa, że widoczne jest to zwłaszcza w sektorze nieformalnym, zważywszy na bardziej swobodny charakter otoczenia, w którym przebiega kształcenie.

W jaki sposób, możesz sprawić, aby twoja praca i otoczenie, w którym pracujesz, lepiej odzwierciedlały umiejętności i wartości, które promujesz?

Typy kształcenia zorientowane na uczestnictwo

Demokratyczne i zorientowane na uczestnictwo typy kształcenia mają bardzo duże znaczenie. Są narzędziami rozwoju osobistego i zbiorowego, a przez to stanowią kwintesencję tego, czego należy się nauczyć i co należy poznać od strony praktycznej. Z tego powodu bardzo ważne jest, aby wykorzystać cały potencjał typów kształcenia zorientowanych na uczestnictwo i nie traktować ich wyłącznie jako ćwiczeń pozbawionych kontekstu. Sprawdzenie do takiego wymiaru może być równie niewłaściwe, co wykorzystanie autorytarnych sposobów kształcenia (w których metody są jedynie narzędziami służącymi jednostronnej transmisji wiedzy).

Historia Europy i obywatelstwa

Współczesne koncepcje obywatelstwa

Możliwy rozwój wydarzeń

Nasz schemat pojęciowy

Współczesne koncepcje kształcenia na rzecz obywatelstwa europejskiego

Proponowana przez nas koncepcja kształcenia na rzecz obywatelstwa europejskiego

Scenariusze obywatelstwa – przykłady projektów

Historia Europy i obywatelstwa**Współczesne koncepcje obywatelstwa****Możliwy rozwój wydarzeń****Nasz schemat pojęciowy****Współczesne koncepcje kształcenia na rzecz obywatelstwa europejskiego****Proponowana przez nas koncepcja kształcenia na rzecz obywatelstwa europejskiego****Scenariusze obywatelstwa – przykłady projektów**

W obu wypadkach (tak autorytarnych typów kształcenia, jak i niewłaściwego wykorzystania typów kształcenia zorientowanych na uczestnictwo), bądź to za sprawą narzucenia, bądź powierzchowności formy kształcenia, brakuje interakcji pomiędzy uczącym się a tym, czego ma się on nauczyć, a także pomiędzy uczniem a nauczycielem. Interakcja na linii „przedmiot uczenia się – uczący się” zachodzi, gdy wykorzystywany jest cały potencjał typów kształcenia zorientowanych na uczestnictwo.

Interakcja ta obejmuje między innymi następujące etapy: poznanie zainteresowań i początkowego stanu wiedzy uczących się, uczenie się promujące odpowiedzialność, krytyczne podejście do poznawanych treści, odniesienie poznanego materiału do otoczenia uczących się i dalsze zgłębianie tematu. Typy kształcenia zorientowane na uczestnictwo powinny zostać włączone do programów edukacyjnych!

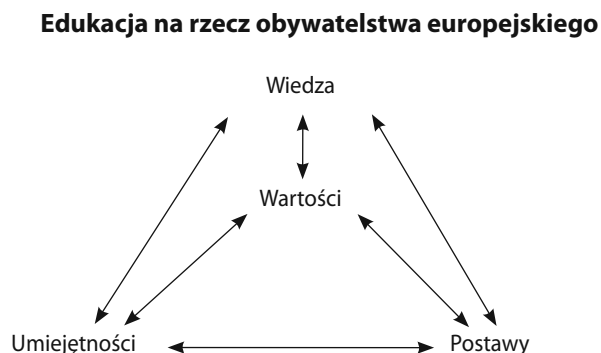
Zastosowanie tych sposobów w programach edukacyjnych jest jedną z najważniejszych cech charakterystycznych dla edukacji nieformalnej. Z tego powodu bogate doświadczenie szkoleniowe instytucji i organizacji pozarządowych (np. w prowadzeniu różnych programów edukacyjnych, obejmujących kognitywny, afektywny i praktyczny wymiar jednostek, rozwijających i unowocześniających metody zorientowane na uczestnictwo) ma szczególną wartość dla edukacji obywatelskiej. W następnym rozdziale przedstawimy uwieńczone sukcesem przykłady takich działań.

Po omówieniu pewnych ogólnych sposobów podejścia do edukacji na rzecz obywatelstwa, pragniemy obecnie skupić się na jej treści. Chcemy zapoznać cię z pewnymi kluczowymi umiejętnościami i postawami, których, według nas, potrzebują obywatele żyjący w nowoczesnym i zróżnicowanym społeczeństwie europejskim i które powinny zostać włączone do programów kształcenia na rzecz obywatelstwa europejskiego.

Główne kompetencje obywatelstwa europejskiego dziś ¹¹

Uważamy, że istnieją trzy wzajemnie ze sobą powiązane sfery składające się na kompetencje niezbędne obywatelom do aktywnego uczestnictwa w społeczeństwie europejskim oraz że powinny być one uwzględnione w edukacji na rzecz obywatelstwa. Po pierwsze, kształcenie powinno dostarczać **WIEDZY** na ważne tematy, takie jak: demokracja, prawa i wolności, świat, Europa, sprawy bieżące i polityka. Po drugie, dawać **UMIEJĘTNOŚCI**, takie jak aktywne uczestnictwo lub międzykulturowa komunikacja. Po trzecie, rozwijać **POSTAWY**, takie jak: stosunek do demokracji lub różnic, i pomagać młodym ludziom w kształtowaniu tych postaw zgodne z wyznawanymi przez nich wartościami. Wszystkie trzy sfery posiadają wymiar polityczny, społeczny, kulturowy i ekonomiczny. Muszą więc być realizowane na kilku poziomach oraz z uwzględnieniem wielu perspektyw.

Rysunek. 13 – Kluczowe kompetencje w ramach kształcenia na rzecz obywatelstwa europejskiego

¹¹ Podrozdział ten został opracowany na podstawie wielu tekstów: Projekt międzynarodowy „Jaka edukacja na rzecz jakiego obywatelstwa” – Jakie obywatelstwo (<http://www3.itu.int/ibe-citied/inoeng90.html>); Grupa Rozwoju Programu Nauczania i Jakości „Pilot Course on European Citizenship – Curriculum Principles” (Projekt partnerski pomiędzy Unią Europejską a Radą Europy dotyczący szkolenia pracowników młodzieżowych na szczeblu europejskim); Gordon H. Bell „Educating European Citizens – Citizenship Values and European Dimension”, David Fulton Publishers, London, 1995; „Jump into Education for Democratic Citizenship!”, Projekt Rady Europy Edukacja na rzecz demokratycznego obywatelstwa, 1997-2000.

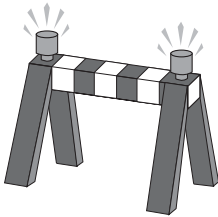

WARTOŚCI powinny być podstawą określania **CELÓW** oraz „środkiem ciężkości”, stałym punktem odniesienia dla edukacji na rzecz obywatelstwa europejskiego, w którym wszystkie wymiary i sfery znajdują swój sens i równowagę. Edukacja musi również dawać młodym ludziom możliwość wyznawania własnych wartości, tożsamości i poczucia przynależności do wybranej przez nich wspólnoty lub wspólnot. Kształcenie na rzecz obywatelstwa europejskiego powinno też dawać młodzieży narzędzia, które pozwolą aktywnie bronić własnych wartości.

Jak już wspominaliśmy, konkretne cele programów obywatelstwa europejskiego powinny wynikać z potrzeb edukacyjnych osób uczących się.

Nawet jeśli interakcja pomiędzy elementami wymienionymi powyżej nie jest liniowa (w praktyce przekonasz się, że związki pomiędzy nimi są bardziej złożone), poniższa matryca może być przydatnym narzędziem w tworzeniu programów edukacyjnych.

Punkt wyjścia procesu edukacyjnego może różnić się w zależności od programu, a nawet w zależności od poszczególnych uczniów. W tym sensie matryca może być czytana w wielu kierunkach, niekoniecznie od wartości do postaw. Pamiętaj też, że schemat ten jest jedynie próbą całościowego ukazania różnych elementów, które należy rozważyć w projektowaniu programów oraz związków pomiędzy nimi. Nie musisz uwzględniać wszystkiego! Wykorzystaj matrycę jako przewodnik, mapę lub punkt wyjścia, a nie jako ostateczną listę kontrolną.

Zaprojektuj program nauczania, kurs szkoleniowy lub zajęcia dotyczące obywatelstwa europejskiego. Określ, na których cechach obywatelstwa europejskiego się skoncentrujesz i umotywuuj swój wybór.

Historia Europy i obywatelstwa

Współczesne koncepcje obywatelstwa

Możliwy rozwój wydarzeń

Nasz schemat pojęciowy

Współczesne koncepcje kształcenia na rzecz obywatelstwa europejskiego

Proponowana przez nas koncepcja kształcenia na rzecz obywatelstwa europejskiego

Scenariusze obywatelstwa – przykłady projektów

Historia Europy i obywatelstwa

Współczesne koncepcje obywatelstwa

Możliwy rozwój wydarzeń

Nasz schemat pojęciowy

Współczesne koncepcje kształcenia na rzecz obywatelstwa europejskiego

Proponowana przez nas koncepcja kształcenia na rzecz obywatelstwa europejskiego

Scenariusze obywatelstwa – przykłady projektów

Rysunek 14 – Matryca edukacji na rzecz obywatelstwa europejskiego

Wartości	Cele	Potrzeby edukacyjne	Wiedza	Umiejętności	Postawy
Równość wszystkich istot ludzkich	Pomoc młodym ludziom w poznaniu własnych wartości , własnej tożsamości i poczucia przynależności do wspólnoty lub wspólnot, które sami wybrali	Określenie własnych wartości i zrozumienie, skąd one pochodzą Zrozumienie własnego poczucia przynależności i identyfikacji ze wspólnotą/ wieloma wspólnotami	Prawa człowieka (uniwersalność, prawa, mechanizmy prawne stosowane do ochrony praw człowieka, rola jednostek w tworzeniu kultury praw człowieka i ochrona praw człowieka)	Nadanie uprawnień i uczestnictwo (motywowanie i umożliwianie działania innym, rezygnacja z kontroli) Rozwój wspólnoty (praca ze wspólnotami, aby pomóc im w kształtowaniu bardziej zrównoważonych i pokojowych środowisk)	Tolerancja dla wieloznaczności Empatia
Solidarność	Pomoc młodym ludziom w aktywnej obronie i promocji własnych wartości	Zrozumienie, gdzie moje wartości spotykają się z wartościami innych osób, wspólnot, do których należę i społeczeństwa jako całości	Środowisko (świadomość naszych wzajemnych zależności ze środowiskiem, jak chronić środowisko w codziennym życiu) Problemy globalne (np. rozwój, ubóstwo)	Pokojowe rozwiązywanie konfliktów społecznych i politycznych (pokojowe sposoby transformacji konfliktu, pracy zespołowej i współpracy, rozwiązywania problemów, aktywne słuchanie i komunikacja)	Dystans do ról społecznych Szacunek dla różnic (kulturowych i społecznych)
Pluralizm (np. kulturowy, społeczny, polityczny)		Zdolność do wyrażania własnych wartości bez naruszania wartości innych	Różnorodność kulturowa (świadomość różnorodności kulturowej, pluralizm opinii i interesów) Demokracja (Świadomość, jak funkcjonują państwa demokratyczne i jakie są normy regulujące ich działanie (schemat prawny i mechanizm działania))		Solidarność
Odpowiedzialność ekologiczna					Zaufanie i uczciwość
Aktywny szacunek dla siebie i innych					Otwartość
Zrównoważony rozwój ludzki					
Współzależność					

Wartości	Cele	Potrzeby edukacyjne	Wiedza	Umiejętności	Postawy
Demokracja	Rozwój świadomości i kompetencji obywatelskiej, politycznej i społecznej młodych obywateli w Europie w celu aktywnego uczestnictwa w rozwoju lokalnym, regionalnym i narodowym społeczeństwa europejskiego	Umiejętność poruszania się i radzenia sobie w życiu obywatelskim, politycznym i społecznym w bezpośrednim otoczeniu i postrzegania własnej roli w państwie, Europie i świecie	Prawa człowieka Prawa i wolności obywatela (główne deklaracje, konwencje i instrumenty prawne rządzące tymi prawami i wolnościami) Spoleczeństwo obywatelskie (świadomość roli społeczeństwa obywatelskiego i znaczenia aktywnego uczestnictwa) Globalizacja (czym jest, jak funkcjonuje, jaki wpływ ma na życie obywateli, rola Europy w świecie) Sprawy bieżące (bieżące wiadomości z Europy i świata, co mówią o różnych sprawach ludzie reprezentujący różne poglądy) Europejski i narodowy krajobraz polityczny (polityka opisowa i teoretyczna, zmiana społeczna w różnych krajach w Europie) Pokój i konflikt (czym jest konflikt, skąd pochodzi, w jaki sposób eskaluje, jego związek z władzą, itd.) Wiedza o Europie (np. różne kultury i religie, różne systemy polityczne, Europa i jej historia, europejskie prawo i ekonomia)	Reprezentacja (samoorganizacja, lobbying, umiejętności prezentacyjne, autonomia polityczna i społeczna) Zarządzanie zmianą (nadanie uprawnień osobom i grupom, umiejętności analityczne, myślenie krytyczne i argumentowanie, ewaluacja, asertywność, rozwiązywanie problemów, przywództwo demokratyczne, praca zespołowa i współpraca) Komunikacja globalna (nowe technologie informacyjne, języki obce, kompetencja międzykulturowa)	Poszanowanie środowiska Zrozumienie i wrażliwość na różne potrzeby Odpowiedzialność za własne działania i ich konsekwencje Pasja i zdecydowanie
Poszanowanie dla rządów prawa Brak przemocy i pokój Wolność					

Historia Europy i obywatelstwa

Współczesne koncepcje obywatelstwa

Możliwy rozwój wydarzeń

Nasz schemat pojęciowy

Współczesne koncepcje kształcenia na rzecz obywatelstwa europejskiego

Proponowana przez nas koncepcja kształcenia na rzecz obywatelstwa europejskiego

Scenariusze obywatelstwa – przykłady projektów